

suur ve kendine itimat bakımından dahi tahammül edilemezdi; bununla beraber, genç cümhuriyeti kuran devlet adamları, iktisadî hayatta cari olan eski sistemin yerine yeni bir sistem kurmak lüzumunu da derhal kavramışlardı. *Doktor Nebioğlu*, 80 inci ve müteakıp sayfalarda, Türk iktisadiyatının, bizzat devletin de büyük mikyasta iştirak ettiği yeniden kalkınması hususunda alman tedbirleri anlatmaktadır. Filhakika bu iş, binnisbe kısa bir zaman içinde muvaffakiyetle neticelenmiş ve ticaret ve iktisat siyasetleri alanında yabancılara kaptırılmış bulunan hürriyetin yeniden elde edilmesi, bir millî sanayiî doğmasına, ecnebilere ait müteaddit imtiyazlı şirketlerin (demiryolları ve sair nakliyat işletmeleri, ve elektrik, gaz, su müesseseleri gibi âmmenin mübrem ihtiyaçlarını tatmin eden müesseseler ve saire gibi) millîleştirilmelerine müncer olmuştur (bak: Sayfa 84 den itibaren). Bu suretle *Atatürk*'ün şu sözüne uygun olarak hareket edilmiş olunuyordu: «Yeni Türkiye Devleti, temellerini süngü ile değil, süngüsünün dahi istinad ettiği iktisadiyatla kuracaktır.» *Atatürk*'ün bu sözüne şu ciheti de ilâve edelim ki, şayet bu meseleyi aksi bakımdan mütalea edecek olursak, yeni Türkiye Devletinin siyasî kudret ve nüfuzunun idaresi için, Türk iktisadiyatının tekemmül ve inkişaf ettirilmesi nasıl son derece haizi ehemmiyet bir iş ise, Türk iktisadiyatının inkişaf ve tekâmülü için de kapitülâsyonlar müessesesinin ilgası ve nihayet bu işi muvaffakiyetle başarmak için de siyasî kudret ve nüfuzun takviyesi gibi bir şartın tahakkuku icap etmekte idi.

Prof. Dr. F. NEUMARK

LE COMMERCE DE L'EUROPE (Avrûya Ticareti). — Milletler Cemiyeti Neşriyatı Serisi, II., Ekonomik ve Malî Meseleler, 1941. II. A.21. — Cenevre (S. D. N.) 1941. - 118 sayfa. — Fiyatı: 5 İsviçre frangı,

Milletler Cemiyeti Ekonomik araştırmalar Servisi neşriyatından olan bu eser, birçok entereasan ve pek mühim veriler (mütalar) ihtiva etmektedir. Fakat maalesef, bir kontrandünün dar çerçevesi içinde bunlardan ancak pek mahdut birkaçı zikredilebilir. Bununla beraber, bu birkaç misalin de, ihtiva ettiği bilginin kıymeti ne kadar övül-

se yerinde olan, eserin zenginliđi ve derinliđi hakkında kâfi bir fikir verebileceđini ümit etmekteyim.

Kısa bir girişten sonra, kitapta evvelâ Avrupa ticaretinin, sonra Avrupa dışı ticaretinin ve Avrupa ile diğer kıtalar arası ticaretin ve daha sonra da müstemlekelerle olan ticaretin terkip ve ehemmiyeti mütalea edilmektedir. Bunu müteakıp, Avrupa ticaret bilânçosu, ticaretin inkişaf istikameti ve ticaret bilânçolarının inkısamı ile, bazı eşyanın (meselâ gıda maddelerinin, sınaî ham maddelerin, ilh.) Avrupa ticaretindeki mevkiileri incelenmektedir. Eserin sonunda da, 1930-1939 seneleri arasındaki devre zarfında Avrupa ticaretinin arzettiği temayüller gösterilmekte ve bunları da istatistikî ilâveler takip etmektedir.

1938 senesinde Avrupanın ithalâtı, bütün dünyadaki ithalâtın %56 sma ve ihracatı da, bütün dünyadaki ihracatın %46 sma varmakta idi. Yani böylece *Avrupa ticareti başlıbaşına bütün dünya ticaretinin yarısından fazlasına baliğ oluyordu*. Avrupanın ithalâtı ile ihracatı arasındaki fark, sözü geçen kıtanın dışarıdaki yatırımlardan elde edilen safî randıman ve ticaret filusunun, bankalarının, ilh. yaptıkları hizmetler neticesi husule gelen safî randımanla kapatılmıştır. Avrupa ticaretinin büyük ehemmiyeti, hususile bu kıtanın dünyanın ancak %4 ü kadar bir mesahaya ve dünya nüfusunun da %19 una malik olduğu gözönüne getirilirse daha açık bir şekilde ortaya çıkar.

Burada bilhassa dikkate değer olan keyfiyet şudur: Avrupa ticaretinin yarısı ile üçte ikisi arasında değişen bir miktarı Avrupa memleketleri arasındaki mübadeleler tarafından teşkil edilmektedir; ve burada ihracattaki nispet, ithalât nispetinden daha yüksektir. *Beynelmîel ticareti sanayinin doğurduğu* hakkında bir delil olarak, 1935 senesinde, 10 sınaî Avrupa devletinin ticaretlerinin bütün Avrupa ticaretinin beşte dördünü teşkil ettiği ve bu memleketlerin mecmu ihracatlarının %40 mm da bu memleketler arasında vaki olduğu ileri sürülebilir. Sınaî Avrupa memleketlerinin, ziraî Avrupa memleketlerinin dış ticaretlerindeki mevkiine gelince, bu mevki, sözü geçen ziraat memleketlerinin ithalâtının üçte ikisi ve ihracatının da dörtte üçü bunlarla sınaî komşuları arasında cereyan eden mübadeleler tarafından teşkil edilmekte idi.

Avrupanın *müstemleke ticareti*, yani Büyük Britanya dominyonları, Hindistan ve bunlardan başka diğer Avrupa müstemlekelerile, bu kıta arasındaki ticaret sarih bir artma temayülü göstermektedir. Avrupanın Avrupa dışı memleketlerden gelen ithalâtına nispetle bu

müstemlekelerden yaptığı ithalât, 1928 de %36 iken, 1938 de %48 e çıkmış bulunuyordu. Aynı nispetle ihracatta aynı seneler zarfında %48 den %53 e çıkmıştır. Öyle ki, bugün Avrupanın deniz aşırı ticaretinin yarısı, bu kıta ile bunun diğer kıtalardaki dominyon, müstemlekeleri ilh. arasında vaki olmaktadır. Esasen, Avrupadaki ana memleketlerin (metropollerin) müstemlekeleri ile olan ticaretlerinin, buradan vaki ithalâtları aynı müstemlekelerle yapılan ihracatlarına nazaran daha ehemmiyetli bir mevki işgal etmektedir. Bu hâdise, hususile harp zamanında daha büyük ve bariz bir ehemmiyet kazanır. Fakat diğer taraftan, müstemleke ticaretinin kemmi bakımından arzettiği ehemmiyete, olduğundan fazla bir kıymet atfetmemek gerekir. Müstemleke bakımından en ön safta gelen İngiltere ve Fransa gibi memleketler bir tarafa bırakılacak olursa meselâ Holanda ve Portekiz gibi diğer müstemleke sahibi devletlerin, kendi müstemlekeleri ile olan ticaretinin, umum ticaretlerinin ancak aşağı yukarı onda birini teşkil ettiğini görürüz. Hattâ Belçika gibi diğer bazı memleketlerde bu nispet daha da düşüktür.

Bilindiği gibi, *Avrupa ticaret bilânçosu*, mütaden pasif bir bakiye arzeder. Bu bakiye 1928 de 6,5 ve 1935 de de 2,5 milyar (yeni) altın dolara baliğ olmakta ve bunun %90 gibi bir nispeti sınaî Avrupa memleketlerinin ticaret bilânçolarındaki pasif bakiyelerden ileri gelmekte idi. Fakat diğer taraftan ticaret bilânçosundaki bu açığın, Avrupa memleketlerinin hariçteki plâsmanları ve harice yaptıkları hizmetler mukabili elde ettiği safî randımanlarla fazlasile telâfi edildiği de malûmdur. Bu bakiye 1928 de 6,8, 1935 de ise 2,8 milyar altın dolara varmakta ve sadece İngilterenin bu bakiyedeki hissesi aynı senelerde müteakabilen %61 ve %52 idi.

Tetkik etmekte bulunduğumuz eserde, Avrupa ticaret bilânçolarının gayet girift hali gösterilmekte ve bu münasebetle de şu paradoksal hâdiseye işaret edilmektedir: Alacaklı vaziyette bulunmalarına rağmen Amerika Birleşik Devletleri Avrupanın ithalâtında gayet büyük bir mevki işgal etmektedirler. Bu hâdise ancak Avrupa memleketleri arasındaki ticaret bilânçolarının giriftliği ile izah edilmektedir. Eserde, Avrupa memleketlerinin 1928 deki ticaret bilânçoları ile 1935 dekileri mukayese edilmek suretile, yeni ticaret siyasetile, eski çok taraflı ticarete vurulan darbe üzerine okuyucunun dikkati çekilmiş olmaktadır.

Bu yeni siyasetin bir nevi neticesi olarak, *Avrupa ithalât ve ihracatının istikameti çok değişmiş bulunmaktadır*. Avrupanın en ziyade sınaileşmiş memleketlerinin «aralarındaki ticaret» in nisbî ehem-

miyeti ekseriyetle azalmıştır. Bunun neticesinden en ziyade istifade edenler, Avrupa memleketlerinin dominyon ve müstemlekeleri olmuştur; bunlardan sonra diğer Avrupa memleketlerinin de yeni tahhüd eden bu vaziyette kısmen kazandıkları görülür. Diğer daha az sınıflaşmış veya ziraî Avrupa memleketlerinin ticaretinde de istikamet değişmeleri olmuştur. Böylece, (İsveç hariç) İskandinav ve Baltık memleketlerinin dış ticaretinin, hususile ithalâtlarının 1928 ile 1938 senelerindeki durumu gözden geçirilince görülür ki, bu ithalâta Büyük Britanyanın hissesi -Almanyanın hissesinin zararına olarak- büyümüş bulunmaktadır. Avrupanın cenup doğusundaki memleketlerde ise, aksine olarak Almanyanın mevkii kuvvetlenmiş ve buna mukabil diğer sınaî Avrupa memleketlerinin bu bölge ile ticaret hisseleri azalmıştır.

Avrupa ticaretinin emtia grupları itibarile arzettiği terkip hakkında ise şunları söylemek gerektir: Tetkik etmekte bulunduğumuz esere göre, bu ticaretin yarısına yakın bir miktarını ham maddeler ile yarı mamul maddeler, dörtte birini mamul maddeler ve kalanını da yiyecek maddeleri teşkil etmektedir. Dünyanın diğer kıtalarında ise, ithalâtın aşağı yukarı yarısının mamul maddeler, üçte birinin ham ve yarı mamul maddeler ve kalanının yiyecek maddeleri tarafından teşkil edildiğini görüyoruz. Avrupanın ihracatında ise, bu madde gruplarının nispetleri şöyle görünmektedir: Bu ihracatın %55 ilâ 60 mı mamul maddeler, dörtte birini ham ve yarı mamul maddeler ve kalanını da yiyecek maddeleri teşkil etmektedir. Umum dünya ihracatının dörtte biri ile üçte biri arasında değişen bir nispette bulunan Avrupa dışı memleketlerinin ihracatına gelince, bu ihracatta ham maddelerin nispeti %40 ile %50 arasında bulunmakta, mamul maddelerin nispeti de altıda bir ile dörtte bir arasında değişmektedir. Tabiatile, bu bakımdan Avrupanın sınaî memleketlerinin mevkii ile sınaî olmıyanların mevkii arasında büyük bir fark mevcuttur. Sınaî Avrupa memleketlerinin ithalâtının yarısından fazlasını ham ve yarı mamul maddeler teşkil ettiği halde sınaî olmıyan Avrupa memleketlerinde aynı nispeti, yani ithalâtın yarısını teşkil edenler mamul maddelerdir. Diğer taraftan sınaî memleketlerin ihracatının üçte ikisi mamul maddeler tarafından teşkil edilmekte olduğu halde, ileri sanayie malik olmıyan, yahut ziraî kalan memleketlerin ihracatında başlıca mevkii işgal eden yiyecek maddeleridir. Bu maddeler, sözü geçen memleketler ihracatının yarısına varmaktadır.

Böyle bir kontrandüde, Milletler Cemiyeti Ekonomik Araştırmalar Servisininin, *muayyen maddelerin Avrupa dahilindeki ticaretine mü-*

teallik olarak yaptığı tetkikler neticesi, vardığı pek enteresan neticelerden bahsetmek maalesef mümkün değildir. Bu tetkikler, meselâ hububat, et, yağlar, şeker ilh.. yiyecek maddeleri, pamuk, yün, muhtelif madenler, petrol, ilh.. gibi ham maddeler hakkında yapılmıştır. Burada bu hususta ancak şuna işaretle iktifa edelim ki, bu tetkikler ekseriya istihsal ve istihlâk istatistikleri ilâvesile tamamlanmakta ve ayrıca -yiyecek ve ham maddeler ithalâtında başlıca mevkii işgal eden- İngiltere ile kıta Avrupasının mevkii ayrı ayrı incelenmektedir. Bununla beraber, eserin bu sonuncu kısmının okuyucuya verdiği malûmatın kıymet ve ehemmiyetine rağmen, bazı boşlukları göze çarpmakta olduğunu ve yapılan araştırmaların, daimî olarak, tetkik edilen maddelerin nisbî ehemmiyetile tam münasebet halinde bulunmadığını itiraf etmek icap eder.

Esér, *Avrupa ticaretinin*, 1930 ile 1939 seneleri arasındaki devrede arzettiği *temayüllerin kısa bir hulâsası* ile bitmektedir. Bu temayüllerden, bilhassa Almanya tarafından yapılan iki taraflı ticaret ve (Fransa, İngiltere gibi) bazı devletlerin, müstemlekeleri ile olan ticarî münasebetlerini arttırmak hususunda sarfettikleri mesaiyi zikre-delim.

Bu sonuncu temayülün neticesi olarak, Fransaya tâbi deniz aşırı memleketlerin Fransız ithalâtındaki mevkii, 1928 de %13 den ibaret iken, 1938 de %27 ye, Fransız ihracatındaki mevkii de, 1928 de %18 iken, 1938 de yine %27 ye yükselmiştir. İngiltereye müteallik mukabil rakamlar da şöyledir: %23 den %36 ya, %40 dan %44 e. Bu rakamlardan da anlaşıldığı gibi deniz aşırı memleketler ile ana memleketler arasındaki ticarete bilhassa artmış olan, deniz aşırı ülkelerden yapılan ithalâttır. Bunun neticesi olarak da ana memleket ile müstemlekeler arasındaki ticaret bilânçosu, eskiden ana memleketler lehine bir aktif arzederken şimdi az çok büyük bir pasif bakiye göstermektedir.

Ticaretin gittikçe sadece iki taraflı bir hale gelmesi temayülünün başlıca tesirleri de eserde teşrih edilmektedir. Bu tesirler arasında, muhtemel olarak, ziraf memleketlerin smafleşmesinin gecikmesi de vardır.

Eserin en son kısmı, *hali hazırdaki ticaret siyasetinin sebeplerine* taallûk etmektedir. Bu münasebetle ve haklı olarak, sözü geçen siyaseti doğuran *iktisat dışı*, siyasî ve askerî temayül ve sebeplere işaret edilmektedir. (Bu hususta şu eserime müracaat edilebilir: «Neue Ideologien der Wirtschaftspolitik», Wien -Leipzig, 1936, s. 34 ve m., 44 ve m.). Fakat diğer taraftan, eserde Avrupa ticaretinin muhtemel ve-

ya şayanı arzu olan *istikbali* hakkında hiçbir işaret yoktur. Bu da gayet kolaylıkla anlaşılabilir bir haldir; hakikaten Avrupa memleketlerinin gerek kendi aralarındaki, gerekse Avrupa dışı ticaretlerinin müstakil organizasyonunu da bugünkü harbin neticesi tayin edecektir. Tetkik ettiğimiz eser, geçmiş senelerdeki vaziyeti tetkik etmektedir. Bununla beraber, Milletler Cemiyetinin ekonomik şubesinin müdürü olan *Loveday*, kitaba yazdığı «önsöz» de, eserin istikbalde de bir fayda arzedebileceği ümidini izhat etmekte tamamen haklıdır.

Prof. Dr. F. NEUMARK

MİLLETLER CEMİYETİ İSTATİSTİK YILLIĞI (Annuaire Statistique de la Société des Nations) 1939 - 1940. — Neşriyat Serisi. II. İktisadî ve Malî Meseleler. 1940. II. A. 3. — Cenevre (S. d. N.) 1940. — 285 sayfa — Fiyatı: 10 İsviçre frangı.

Şimdiki harpten doğan bütün güçlüklerle rağmen, bu pek faydalı İstatistik Yılığının 14 üncü tab'ını mutad şekilde neşre muvaffak olmuş bulunan Milletler Cemiyeti İktisadî Etüdler Servisini herhalde tebrik etmek icap eder. Vakiâ, siyasî hâdiselerin tesiri muhtelif bakımlardan kendini hissettirmektedir; böylece, muharip memleketlerin bazıları tarafından muhtelif istatistiklerin neşrine devam edilememesi neticesi olarak, yıllığın muhtelif yerlerinde rakam eksikliği göze çarpmaktadır; keza bazı tablolar da muvakkaten tayyedilmiştir. Böyle olmakla beraber, Milletler Cemiyeti İstatistik Yılığının bu son sayısı da tıpkı evvelkiler gibi, enteresan birçok istatistikî mûtâlar ihtiva etmektedir. Hattâ bu son cildin demografik istatistikler kısmına, cinsiyet ve yaş grupları itibarile ölüm miktarlarını (mutlak rakamlar) gösteren bir tablo ilâve edilmiş bulunmaktadır.

Mûtat veçhile «Yıllık», demografik, iktisadî, içtimâî ve malî istatistikleri ihtiva etmektedir. Rakamlar ekseriyetle 1930-1939 devresine, kısmen de 1940 senesinin ilk aylarına ait bulunmaktadır. Demografiye ayrılan kısımda, bu devirden evvelki inkişaf da nazarı dikkate alınmıştır. Bundan başka, «Yıllık» ta, muhtelif memleketler nüfusunadaki doğum nispetlerine müteallik çok enteresan malûmat da mevcut bulunmaktadır.